

**Марий йылме дене 8 классыште
паша программе
Умылтарен возымаш**

8-ше класслан марий йылме дене рабочий программым государственный стандартын федеральный компонентшылан энертен возымо.

8-ше класслан марий йылме дене рабочий программым возымо годым «Марий йылме программе 5-11 класслан» 2004 ийыште лекшылан энертыме, тунемше-влакын ийготыштым да шинчымаш кўкшытшым шотыш налме. 8-ше класслан «Марий йылме» учебникым Кузнецов В.В. да Кузнецова Н.В. ямдыленыт. Учебникым Марий книга савыктыш 2020 ийыште луктын. 8-ше классыште арняш йылмылан 2 шагат ойыралтеш. Идалык мучко – 68 шагат.

Марий йылме школышто – ушан-чолга у тукумым куштымо ўшанле йон.

Марий йылме дене туныктымаш пашам кыдалаш школлан лукмо шинчымаш стандартым, Марий образовательный учрежденийын кугыжаныш концепцийжым, этнокультурный компонентан учебный план-влакым, методикын йодмыжым шотыш налын пашам ыштыман.

Марий йылме школышто суапле шонымаш дене тунемалтеш:

- йылмым икте-весе дене кылым кучымо, ваш-ваш умылымо эн сай йон семын аклен, илыш-йўлаште, тунеммаште да ончыклык пашаште тудын дене пайдаленен моштышо у тукумым кушташ;
- тидлан верч йылмын тўн закон дене правилже-влак нерген пенгыде шинчымашым пуаш;
- марий калыкын культуржо дене палдарен, тудын сенымашыжым тўзатен шукемден моштышо тукумым кушташ; тудо шочмо калыкын поро койыш-шоктыш да илыш-йўла ойыртэмжым арален кодаш да шке ўмыр-пўрымашыштыже умбакыже шуаш ямде лийшаш.

Паша икте почеш весе ешаралтынак лектеш. Нунын коклаште поснак кўлешанже тыгай:

- йылмын сералжым (сылнештыраме йенжым) палаш да кучылт мошташ;
- эн ончычак кутырымо йылмым лывырташ.

Текстым шкевужа чонымо годым кум тўн сомыл чак кылдалтшаш:

- мом каласаш шонымо возышо-ойлышо енлан шканжат, молыланат раш лийже;
- текст логико-композиционный могырым чаткан ышталтше (ик ужаш весе дене кылдалтше, ик шонымаш гыч весе курылтде длектын шогыжо);
- йылме лывырге, чын да ару лийже.

8 классыште тўн шотышто синтаксис ден пунктуаций тунемалтыт: мут сочетаний, простой предложений, ик составан предложений-влак да т.м.

Программан **ойыртэмже** тыгай: тудо

- школышто туныктымо пашам марий йылме наукин кызыт виянме кўкшытшо деке лишемда;

- тыгодымак тўрло йодыш гыч утларак кўлешанжым йочалан умылаш лийшыжым веле тунемаш темла;

- теорийым практика дене чак кылдаш - налме шинчымашым кучылт мошташ - корным палемда.

Программе ваш кылдалтше кок ужашлан шелылтеш:

- тунемше йылме наукин тўрло ужашыж нерген теоретический шинчымашым налшаш;

- шинчымашым кучылт моштышаш (тунемше чаткан да лывырге йылме дене ойлен да возен моштышаш, препинаний знак-влакым йонылыш деч посна шындышаш).

Йылме лывыргыме паша.

Текст да стиль нерген тунеммым ушештарен пенгыдемдымаш да келгемдымаш.

Публицистика стиль дене пашам умбакыже шуйымаш.

Йодышлан вашмут, мутлан «Шочмо йылмем – умыр йолташем».

Публицистика стиль сынан текст негызеш тичмаш але кучык изложенийым серымаш, тыгай текстым кучыкемден каласкалымаш.

Тун шотышто морально-этический темылан возымо текст дене паша.

Урем, ола, ял, историй да культур памятник нерген публицистика стиль дене серыме сочинений.

Морально-этический тема нерген шонкалымашан сочинений, мутлан: «Йолташ.. могай шергакан мут».

Илыш нерген шонкален каласкалымашан сочинений.

Суретым лончылен шонкалымашан сочинений.

Грамматический сочинений.

Деловой кагаз дене паша. Турло канаш (инструкций) дене палыме лиймаш.

Пырдыжгазет ден «Ямде лийлан» морально-этический тема нерген шонкалымашан статьям серымаш.

Тунемше ий мучашеш мом ыштен моштышаш

- мут сочетанийым, кок составан да ик составан простой предложений-влакым, вияш оян предложенийым синтаксически лончылен моштышаш;

- икгай членан, ойыралтше членан, обращения да пуртымо мутан простой предложенийым чонен моштышаш;

- кулеш годым подлежащий ден сказуемый коклаш тирем шынден моштышаш;

- 5-8 класслаште тунемме орфограмман мут-влакым возен моштышаш;

- текстын стильжым пален моштышаш; публицистика стиль сынан текст негызеш тичмаш але кучык изложенийым серен (каласкален) кертшаш; вер-шор нерген, морально-этический темылан сочиненийым серен кертшаш;

- чыла пашаштыжат литературный йылмын нормыжым эскерышаш. Марий йылме школышто предмет семын суапле шонымаш дене тунемалтеш. Йылмын сӧралжым пален да кучылт моштыман. Йылме ойыртемем шижын моштымым вияндаш. Шочмо йылмым туныктымо тун цель – тунемше-влакын кутырымо-возымо йылмыштым лывырташ, вияндаш.

Тунемме план

№	Раздел-влак	Шагат	Занятийын видше		
			Сочинений	Изложений	Диктант
1	Шочмо йылме- мыйынат йылме	1			
2	5-7-ше класслаште тунеммым ушештарымаш	2			1
3	Марий йылмын диалектше-влак. Литератур йылме	3		2	
4	Синтаксис ден пунктуаций . Муткылдыш	5			1
5	Тыглай ойлончо	4			
6	Кок составан тыглай ойлончо	6			1
7	Ойлончын ешартыш членже-влак	6			1
8	Ик составан тыглай ойлончо	5			
	Тичмаш огыл ойлончо	3		2	
	Икгай членан ойлончо	6			1
	Ойлончын ойыралт шогышо членже-влак	9		2	1
	Савырныммут	1			
	Пуртымо мут да пуртымо ойлончо	3	1		
	Йӱк мутан ойлончо	1			
	Мут-ойлончо	5			1
	Ий мучко тунеммым ушештарымаш	8	1		1
Чылаже		68	2	6	8

Марий йылме дене 9 классыште паша программе

Туныктымашын цельже

Марий йылмым школышто туныктымашын тӱн **цельже** семын паша программе икмыняр цельым палемда:

- йочан *культуроведческий компетенцийжым* вияндаш, вес семын каласаш гын, шочмо йылмым йераташ туныкташ, тудын поян да серал улмыжым шижаш полшаш; йылмым пӱтынӱ культуры ник ужашыж семын шижаш туныкташ, тудым калыкын морально-этический нормыжо-влакым йоча чоныш сайын шындарен кертше вий семын ончыкташ;

- шкет айдеме кугу кўкшытыш шуын огеш керт, тудо ен дене мутланен, весе-влак дене келшен илышаш. Тидланже ойым чонен моштымаш кўлеш, кучылтмо шомак-влакымат эскерыман. Тыгеже, йылме закон-влакым сайын палыман, кўэмалтше ойсавыртыш-влакым шотлан конден каласыман, тўрле мутерлашакат ончалман. Тыгай паша дене *йочан йылме да лингвистический компетенцийже* виянеш. Тидыжым уроклаште веле ышташ лиеш;

- йолташ-влак ончылно шонымашым радамлен ойлаш, енлан чын улмым ўшандарен каласаш туныкташ, кўлеш годым ойым вес йогыныш кусараш але вес енын мутышкыжо пураш *коммуникативный компетенцийым* вияндымаш полша.

Марий йылме предметым тунемме **тўн содержаний**

Шочмо йылме нерген мутланымаш.

Марий йылмым шымлыше-влак: В.М.Васильев, Г.Г.Кармазин.

8 классыште тунеммым ушештарымаш.

Сложный предложений нерген умылымаш.

Сложный предложенийын турло лиймыже.

Сложносочиненный предложений

I. Ушышо, ваштарешлыше да ойырышо союзансложносочиненный предложений-влак. Сложносочиненный предложенийын ужашлаже коклаш запятойым шындымаш.

II. Сложносочиненный предложенийым икгай сказуемыян простой предложений деч ойырен моштымаш.

Сложносочиненный предложенийым келшыше интонаций денелудмаш. Тудым турло текстыште кучылт моштымаш.

Сложноподчиненный предложений

I. Сложноподчиненный предложенийыште главный ден придаточный предложений-влак. Придаточный предложенийын главный дене союз да союз шотан мут дене кылдалтмыже. Главный предложенийыште указательный мут.

Главный ден придаточный предложений коклаш запятойым шындымаш.

Придаточный предложений-влакын турло лиймышт.

Икмыняр придаточныян сложноподчиненный предложений. Тысе препинаний знак.

II. Сложноподчиненный предложений-влакым чонен да кучылт моштымаш.

Ойыралтше второстепенный членан простой предложений ден сложноподчиненный предложений-влакым синтаксический синоним семын кучылтмаш.

Союзымо сложный предложений

I. Союзымо сложный предложенийын ужашлаже коклаште турло значениян кыл.

Союзымо сложный предложенийыште препинаний знак-влак.

II. Союзымо сложный предложенийыште ужаш-влак коклаштетурло значенийым чын интонаций дене каласен да кулеш препинаний знакым синтаксический синоним семын кучылтмаш.

Тўрлў йўн дене кылдалтше сложный предложений

I. Сложный предложенийысеужаш-влакын сочинительный,подчинительный союздасоюзшотан мут але але союздеч посна кылдалтмышт. Тыгай предложенийысе препинаний знак-влак.

II. Турло йон дене кылдалтше сложный предложенийым кучылт моштымаш.

Вияш да савырыме ой

I. Вияш ой (ушештарымаш). Авторын мутшо вияш ой коргышто. Вияш оян предложенийысе препинаний знак-влак.

Савырыме ой. Цитат. Цитатым турло йон дене кучылтмаш,тыгодым вашлиялтше препинаний знак-влак.

II. Кутырымо (лудмо) годым авторын мутшым йук дене ойырен моштымаш. Вияш оян предложенийым савырыме оян предложений дене алмаштымаш.

Ий мучко тунеммым ушештарымаш

Йылме лывыртыме паша

I. Текст да стиль нероген тунеммым ушештарен пенгыдемдымаш. Курылтде кутырымын темыже да тун шонымашыже. Текстын ужашлаже кокласе кыл. Текстын турло жанр йон дене чоналтмыже (каласкалымаш,описаний, шонкалымаш). Чыла стиль нерген шинчымашым иктешлен келгемдымаш. Общественно-политическийда морально-этический темылан серыме текст негызеш изложений (каласкалаш, возаш) Нине темылан сочинений. Суретым ончен шонкалыман сочинений.

Грамматический сочинений.

Газет ден журналлан общественно-политическийда морально-этический тема дене кылдалтшестатья-влакым возымаш.

Деловой кагаз дене паша. Автобиографий ден йодмашым возаштунеммаш.

II. Сылнымутан сочиненийым возаш тунеммаш. Публицистика стиль дене статья-влакым возен моштымаш. Чыла турло стильын тун ойыртемжым палымаш,нунын дене текст-влакым чонен моштымаш.

Шке возымым торлен кертмаш: орфографический, пунктуационный, грамматический да стилистический экшыкым муын, коранден моштымаш.

Тунемше ий мучашеш мом ыштен моштышаш

- Сложный предложенийым синтаксически лончылен моштышаш; турло сложный предложенийым чонен кертшаш; синтаксический синоним-влакым кучылт моштышаш;

- 8-9 класслаште тунемме пунктограммым палышаш; препинаний знакым молантыге шындаш кулым умылтарышаш;

- орфограмман мут-влакым возен да тиде орфограммым умылтарен моштышаш;

- текстын стильжым да возалтме йонжым палышаш; общественно-политическийда морально-этический темылан возымо текстым тичмашын але кучыкын каласкален (серен) кертшаш; сылнымутан сочиненийым, публицистика стильденестатьям возен моштышаш; деловой кагазым(автобиографийым, йодмашым)серен кертшаш;
- шке возымаштыже орфографический, пунктуационный, грамматический да речевой йонылышым торлен моштышаш;
- ойлымо да возымо годым литературный нормым турыс шуктышаш.

Тунемшаш материалым шагат шот дене шеледымаш:

- Шочмо йылме нерген мутланымаш- 1 шагат
- VIII классыште тунеммым ушештарымаш - 1 шагат
- Кыдежан ойлончо - 1 шагат
- Мужырлалтше кыдежан ойлончо -4 шагат
- Ушалтше кыдежан ойлончо - 8 шагат
- Ушем мутдымо кыдежан ойлончо – 6 шагат
- Түрлө йөн дене кылдалтше ойлончо - 8 шагат
- Вияш оян ойлончо - 2 шагат
- Савырыме оян ойлончо - 3 шагат
- Цитате – 4 шагат
- Ий мучко тунеммым ушештарымаш – 9 шагат
- Диктант - 6 шагат
- Изложений - 8 шагат
- Сочинений - 6 шагат